

Leadership for the Circular Transition

Nationaal talentprogramma groeit door

Finalisten

van de Nationale hackathon

circulaire economie 2023

Leadership for
the Circular Transition

LCT, ronde twee!

In het najaar van 2021 startte de allereerste ronde van het nationale talentprogramma Leadership for the Circular Transition (LCT). Studenten van zeven hogescholen en meer dan vijftien verschillende opleidingen deden mee. Samen werkten zij aan allerlei vraagstukken rondom circulariteit. Sommigen deden dat in het kader van een minor, een stage of een afstudeeropdracht. Maar veruit het grootste deel van de 50 studenten volgde het programma buiten hun opleiding om, zonder er ook maar één studiepunt voor terug te zien. Die gedrevenheid en die passie om bij te dragen aan de circulaire transitie, zorgde voor een enorme bak energie. Wij als organisatoren keken elkaar aan en wisten het zeker: we hebben goud in handen!

Dat er een tweede editie moest komen van het LCT-programma, stond als een paal boven water. We namen de geleerde lessen uit ronde één mee, en verwerkten die zo goed mogelijk in het programma voor ronde twee. Nu, in het voorjaar van 2023, kijken we terug op weer een geslaagde en leerzame editie. We experimenteerden met nieuwe werkvormen en betrokken nieuwe partners. Sommige experimenten kwamen prachtig van de grond, andere waren een signaal dat het een volgende keer toch anders moet. Zo komen we al doende steeds dichtbij een toekomst waarin circulariteit en circulair denken een vast

onderdeel zijn van regulier onderwijs. In deze whitepaper lees je hoe het tweede LCT-programma is geëvolueerd ten opzichte van de eerste editie, wat het teweegbracht en wat we hebben geleerd. Als je benieuwd bent naar de aanleiding en het verloop van de eerste editie, raden we je aan eerst **het whitepaper te lezen dat we schreven na de eerste editie**. In twee rondes LCT leerden we onze studenten, partners en mogelijkheden goed kennen en dat levert mooie perspectieven op. We zien steeds duidelijker waar we allemaal naartoe kunnen én willen. Ons enthousiasme blijft groeien en onze dromen groeien mee. Ook geïnspireerd? Er is plaats genoeg voor mensen die willen meedromen!

Dianne de Fijter
Het Groene Brein

Tibbe van Leeuwen
Hogeschool Rotterdam

namens alle samenwerkende partners:

Meer dan 50 studenten, hosts en partners kwamen samen tijdens de kick-off van het LCT-programma op vrijdag 30 september 2023, bij het Hof van Cartesius in Utrecht.

Even opfrissen: **waarom ook alweer een talentprogramma Leadership for Circular Transitions?**

In 2050 moeten alle bedrijven in Europa klimaatneutraal en circulair opereren. Daarvoor wordt vol verwachting gekeken naar deze generatie studenten: zij moeten ons als circular change agents voorgaan naar een duurzame toekomst. Maar ... circular change agent word je niet vanzelf. Om écht goed om te gaan met de transitie-uitdaging waar ze voor staan, hebben studenten specifieke kennis, vaardigheden en ervaring nodig. Die helpen we ze ontwikkelen in het LCT-programma. Het programma helpt ze de proactieve en ondernemende houding aan te nemen die nodig is om te pionieren. De wicked problems waar we voor staan, vragen dat ze systemen kunnen doorzien, uit oude patronen kunnen stappen en zich kunnen verbinden met de mensen die nodig zijn om de uitdaging aan te gaan. Lees: iedereen. Daarom is het LCT-programma toegankelijk voor studenten van verschillende universiteiten, hogescholen en mbo's, van alle jaren, van alle opleidingen.

Ondanks de uitnodiging aan verschillende universiteiten en ROC's om mee te doen aan LCT editie 2, bleef de deelname van onderwijsinstellingen beperkt tot het hbo. De zes partners van vorig jaar deden opnieuw mee, met in totaal 50 studenten. Van Hogeschool Rotterdam deden nog 27 extra studenten mee, zij het in een aparte ronde. Daarover later in deze whitepaper meer.

“Werken met mensen van verschillende achtergronden maakt de weg vrij voor nieuwe creatieve ideeën.”

een van de LCT-studenten

Zó zag de tweede editie eruit

Het LCT-programma bestond, net als vorig jaar, uit allerlei landelijke events. Hierbij kwamen studenten samen en kregen zij tools aangereikt om te werken aan circulaire vraagstukken. Denk aan on- en offline workshops in leading change, futures literacy, systemic codesign en climate justice. Ook onderwerpen als biomimicry kwamen voorbij. Fysieke bijeenkomsten zoals 'LCT in a Day' vonden plaats bij het Hof van Cartesius in Utrecht. Hier maakten studenten kennis met elkaar, maar ook met bedrijven die zich volop bezighouden met circulaire economie. Een modeontwerper die alleen werkt met reststromen bijvoorbeeld, of een houthandel die afgedankte deuren nieuw leven inblaast. Ook werden studenten tijdens deze fysieke bijeenkomsten uitgedaagd tijdens twee minihackathons: eentje rond de kledingindustrie eentje rond de zorg. De finale van het LCT-programma, de Nationale Hackathon Circulaire Economie, vond plaats bij het hoofdkantoor van opdrachtgever NS. Naast de landelijke opdrachten werkten studenten binnen de eigen hogeschool aan opdrachten voor lokale stakeholders. Dat deden ze individueel of in multidisciplinaire groepjes. Daarbij maakten ze gebruik van kennis die ze opdeden tijdens het landelijke programma.

Manuel Gaertner, vierdejaarsstudent Commerciële Economie aan Zuyd Hogeschool

"Ik merk dat ik nu echt iets kan bijdragen."
 "Voor de provincie Limburg hield ik mij bezig met de vraag: hoe kunnen Limburgse gemeenten het MKB helpen met de circulaire transitie? Dat afstudeeronderzoek had ik nooit kunnen doen zonder de input van het LCT-programma. Circulaire economie is een gigantisch groot thema, je hebt geen idee waar je moet beginnen. Maar dankzij de workshops en minihackathons kreeg ik een goed inzicht: hier kun je starten, dit heb je nodig, zó kun je het aanpakken. Door te leren over mooie technieken als design thinking en systeemdenken, kon ik meteen aan de slag. En ik merk dat ik echt iets kan bijdragen: binnenkort start ik bij de gemeente Weert met een vervolgonderzoek."
 Iedereen had een stukje van de puzzel
 "De technieken die we hebben geleerd, kwamen natuurlijk ook van pas bij de gezamenlijke challenges. Ik heb meegedaan aan de twee minihackathons en uiteindelijk ook aan de Nationale Hackathon CE. Daarbij was ik toevallig de enige in mijn groepje die had meegedaan aan het LCT-programma. Toen we ons afvroegen hoe we aan de opdracht moesten beginnen, bedacht ik me dat de principes van systemic codesign weleens van pas konden komen. Die hebben we ingezet en dat bleek goed te werken. En zo had iedereen een stukje van de puzzel. Studenten van Yuvarta hadden bijvoorbeeld geweldig veel kennis over biodiversiteit. Uiteindelijk kom je dan samen tot een mooie oplossing."

Nationale hackathon uitgelicht: mooie nieuwe gezichten

Ook al was de hackathon het sluitstuk van het LCT-programma, studenten die niet hadden meegedaan aan het programma waren ook welkom. Bijzonder welkom zelfs! Net als tijdens de allereerste hackathon in 2021, deden mbo-studenten mee. Dat zorgde voor een verrijkende samenwerking tussen studenten uit verschillende onderwijslagen. Maar liefst 24 studenten van Yuverta deden mee. Er was ook een delegatie van Circulair Friesland – een samenwerking tussen verschillende ROC's, hbo's, universiteiten en bedrijven in Friesland. Deze partijen waren nieuw voor ons als organisatie, en het was waardevol om te zien hoe zij onderwijsvernieuwing aanpakken. Voor studenten was het fijn om zo'n multilevel samenwerking te ervaren. Ze ontdekten: iedereen voegt waarde toe in dit soort complexe processen.

De opdracht

In tegenstelling tot bij de vorige hackathon, kozen we dit keer voor één opdracht van een specifieke opdrachtgever. Studenten werd gevraagd met NS en ProRail mee te denken over betere recycling en circulaire processen op de stations.

Het uiteindelijke doel: afvalloze stations. De groep met het winnende idee werd na afloop bij NS en ProRail uitgenodigd om door te praten over het uitwerken van de opdracht. Met andere woorden: de kans is groot dat er écht iets met het idee gebeurt. Dat was een belangrijke incentive om mee te doen, merkten we.

Jorien Maltha, Programmamanager Duurzaamheid bij

ProRail: "Wij denken al acht jaar na over het verduurzamen van processen rond afval, dus het zou vreemd zijn als studenten in een week tijd met dé oplossing kwamen. Maar we werden wel echt verrast. Ze stelden meteen heel scherpe vragen en ze stonden gelijk aan! Heel indrukwekkend hoe ze zich de materie eigen maakten en met hun oplossingen direct inspeelden op actuele en toekomstige Europese regelgeving. De groepen presenteerden uiteindelijk vijf heel verschillende oplossingen. Sommige met een sociale insteek, andere juist weer heel technisch. Het proces heeft ons echt op nieuwe gedachten gebracht. Laatst was het winnende team hier op kantoor met een aangescherpte versie van hun plan. We gaan zeker doorpraten met het ministerie en met andere partijen zoals leveranciers, om samen te kijken wat er mogelijk is."

De kracht van de Nationale Hackathon Circulaire Economie

- Voor LCT-studenten is de hackathon een ultiem moment om in te brengen wat ze hebben geleerd.
- De hackathon is een instrument om enthousiasme en bewustwording bij nieuwe studenten in gang te zetten.
- Nieuwe partners haken aan op de energie die bij de hackathon loskomt. Ze doen graag mee met een vervolg en ook deelname aan het LCT-programma komt via de hackathon dichterbij.

Gerjan de Ruiter, Expert docent circulaire economie

bij Yuverta: “Onze curricula zijn heel vrij opgezet, dus er is veel ruimte voor challenges zoals de Nationale Hackathon CE. In overleg met de studenten kon ik ze hier tijd voor geven uit een andere module en daar waren ze erg enthousiast over. Tien studenten van onze vestiging Tilburg en nog eens veertien uit Heerlen deden mee. Wat mij betreft was het een geslaagd experiment en ik wil het volgend jaar nog veel groter aanpakken. Binnen de school en ook binnen mijn netwerk hier in Tilburg zie ik veel mogelijkheden. Of ik opensta om met studenten volgend jaar mee te doen aan het gehele LCT-programma? Als dat mogelijk is, absoluut!”

Heleentje Swart, Aanjager Circulair Talent bij Vereniging Circulair Friesland en programmaleider van SPARK the Movement:

“Voor ons was de hackathon een goede manier om multilevel en multidisciplinaire samenwerking uit te testen. Het was mooi om te zien dat er zo veel gelijkwaardigheid was en hoe mbo-, hbo- en universitaire studenten elkaar aanvulden. Ook werd voor ons duidelijk dat je tijdens zulke samenwerkingen nog beter moet nadenken hoe je jongeren meeneemt in de casuïstiek. Sommige mbo-studenten gaven bijvoorbeeld aan dat ze niet ‘aangingen’ op de online workshops aan het begin van de hackathon. Die waren te conceptueel. Hieruit hebben we geleerd om studenten meteen al aan het begin van zo’n leerproces tot concrete stappen aan te zetten.”

Tijdens de kick-off krijgen de studenten een workshop Design Thinking van Guido Stompff, lector Design Thinking van Inholland over het onderwerp Fast Fashion.

Team Eco-Lution wint de Nationale Hackathon CE 2023, met hun ideeën over hoe stations van NS en Prorail afvalvrij kunnen worden.

Lessons learned

Tijdens deze tweede editie van het LCT-programma hadden veel hogescholen opnieuw de uitdaging dat het naast de bestaande curricula moest draaien. Zo kregen studenten die wilden meedoen vaak (te) veel hooi op hun vork. Daardoor kon niet iedereen het volledige programma afmaken. Een aantal hogescholen kon deze factor omzeilen door het programma op te nemen in een minor. Het was leerzaam om te zien hoe deze strategie soms heel goed werkte, en soms juist helemaal niet.

De kracht van keuze

We hebben geleerd dat het erg belangrijk is om – als je het LCT-programma in een minor opneemt of op een andere manier verplicht stelt – veel aandacht te hebben voor de interesse van studenten. Zo sloot het programma minder goed aan bij een minor over innovatieve (technologische) oplossingen. Het LCT-programma was weliswaar een mooie aanvulling op de lesstof, maar de intrinsieke motivatie bij studenten ontbrak. Studenten van het Fieldlab Leadership for Circular Transition(s), een minor+ ontstaan uit inspiratie uit het nationale programma, waren juist extreem bevlogen. Zij hadden immers bewust voor het onderwerp gekozen! De

ervaring leert dat impact maken alleen lukt als er een innerlijke drive is bij studenten.

Alternatieve paden ontdekt

Naast het werken met minoren in jaar 4, wilde Hogeschool Rotterdam het LCT-programma ook inbedden in het curriculum van jaar 3. Er was alleen één probleem. Het keuzesemester in jaar 3, waar het LCT-programma deel van zou uitmaken, start elk jaar in februari. Precies als het LCT-programma stopt. Daarom is besloten inspiratie te putten uit bijvoorbeeld het competentieprofiel en de inhoudelijke workshops van het nationale LCT-programma, en dit door te ontwikkelen naar een

Jill de Bruijn, hogeschooldocent en onderwijsvernieuwer bij Hogeschool Rotterdam

“Een derdejaarsstudent die afgelopen jaar meedeed aan het LCT-programma, was zo enthousiast dat ze na afloop direct instroomde in de voltijd keuzemodule. Volgend jaar kan ze ervoor kiezen een minor te doen waar het programma onderdeel van uitmaakt én ze kan het programma gebruiken bij het afstuderen. Zo kunnen studenten zich twee jaar achter elkaar met dit onderwerp bezighouden.”

Leiderschap: persoonlijk én gericht op netwerken

Tot nu toe bestond het onderdeel ‘leiderschap’ in het programma voornamelijk uit persoonlijk leiderschap. Studenten groeien hierdoor enorm op het gebied van bewustwording en motivatie. Voor een vervolg zou het goed zijn om leerinzichten meer naar boven te halen, via methoden zoals reflexieve monitoring. Daarnaast gaven studenten deze ronde aan geleerde lessen meer te willen uitdragen. Hoe breng ik wat ik denk en voel over op anderen? En hoe zet ik processen in gang? Wat hen betreft mag dat een groter onderdeel zijn van het programma. Daarvoor zijn praktijkopdrachten, zoals de opdracht voor de NS, belangrijk.

voltijd keuzemodule. Hieraan doen momenteel 27 studenten van 3 verschillende business-opleidingen mee. Minpunt is natuurlijk dat interactie met andere hogescholen daardoor (vooralsnog) niet mogelijk is. Maar de keuzemodule kan wel dienen als een introductie of vervolg op het landelijke programma.

Elkaar aanvullen lukt steeds beter

De eerste editie van het LCT-programma was vrij snel op poten gezet. Dit jaar hadden we meer tijd om het programma met elkaar te ontwerpen en dat wierp z’n vruchten af.

Vanuit de eerste editie hadden we al meer inzicht in elkaars kenniscentra en onderzoeksthema's, en hadden we toegang tot elkaars netwerk. Zo kwamen we dit jaar tot een uitgebreider programma met nog meer relevante thema's. Ook zijn deuren geopend om elkaars expertise in te schakelen buiten het LCT-programma om. Bijvoorbeeld door goede sprekers uit te wisselen of materialen van elkaar over te nemen. Zo vullen we elkaar steeds beter aan en wordt het onderwijs rond circulaire transitie steeds rijker.

Daniëlle Twardy, senior onderzoeker circulaire economie bij Zuyd Hogeschool en co-ördinator van de Nationale Hackathon

"Onze studenten waren laaiend enthousiast over het thema biomimicry, dat werd ingebracht door De Haagse Hogeschool. Daar hadden ze bij ons nog nooit over gehoord. Voor ons is dat absoluut aanleiding om hier aandacht aan te besteden in het reguliere onderwijs."

Hoe verder?

In twee jaar Leadership for the Circular Transition is het enthousiasme steeds groter geworden. Studenten die meedoen groeien geweldig, er ontstaat een mooie community waarin we met elkaar leren en groeien, en inbedding in het onderwijs lukt steeds beter. We zijn blij met wat we in handen hebben, en zijn klaar voor de volgende stap. Daarom houden we ons nu bezig met de vraag: hoe genereren we *nóg* meer impact? Want dat deze vorm slechts het begin is van iets veel groters, daar bestaat geen twijfel over!

Spelen met de vorm

Eerlijk is eerlijk: meedoen aan het LCT-programma én het vier maanden volhouden, is zwaar. Zeker op plekken waar het programma (nog) geen logisch onderdeel is van het vaste curriculum, moeten studenten echt investeren om het programma te volgen. De neusjes van de zalm gaan ervoor, maar we zien ook veelbelovende studenten die vroegtijdig moeten afhaken. Of die ondanks hun interesse voor het onderwerp niet eens beginnen. Zonde natuurlijk! Daarom overwegen we het programma modulair aan te bieden.

Zoals studenten nu al kunnen meedoen aan de hackathon zonder het LCT-programma te volgen, overwegen we alle onderdelen los toegankelijk maken. Dat maakt instappen laagdrempelig en overzichtelijk, en zorgt ervoor dat we meerdere studenten kunnen bereiken. Natuurlijk hopen we dat

het volgen van één programmaonderdeel automatisch leidt tot het andere, maar zonder de druk alles ineens te hoeven doen. En studenten die wel alles ineens willen doen, staat dat natuurlijk nog steeds vrij. Bijvoorbeeld als voortraject voor de aankomende landelijke master sustainability transitions. Leren heeft tijd nodig. Het LCT-programma, of zelfs een klein onderdeel ervan, kan een opstap zijn naar (veel) meer.

Hoe groot kun je dromen?

Een modulaire aanpak maakt ook de weg vrij voor uitbreiding. Bijvoorbeeld met een summerschool, een winterschool, met 'specials' rond een bepaalde actualiteit of hackathons rond steeds een nieuwe praktijkopdracht. Op deze manier ontstaat veel meer ruimte voor interessante samenwerkingen met nog meer partners uit de triple helix, en bijvoorbeeld ook met internationale universiteiten. Op dit moment onderzoeken we wat zo'n modulaire aanpak concreet inhoudt voor de capaciteit en andere praktische zaken. En in tegenstelling tot wat je zou denken, worden de dromen er niet minder om! Maar hoe groot de passie ook is: we kunnen niet blijven voortbestaan op 'vrijwilligerswerk' van docenten. Er is ruimte en capaciteit binnen de onderwijsinstellingen nodig om deze missie voort te zetten.

Leven lang leren

Een mogelijkheid die we ook willen verkennen, is het betrekken van andere 'leerlingen' dan alleen studenten. Want ook al wordt verwachtingsvol naar de nieuwe generatie gekeken, leren voor de circulaire transitie is voor iedereen waardevol. Om die reden is dit jaar de LLO-katalysator in het leven geroepen, om professionals in het bedrijfsleven te laten aansluiten op de snel veranderende samenleving. Mogelijk is het interessant om hier met het LCT-programma bij aan te sluiten. En we zoeken het ook dichterbij huis. Onze docenten hebben bijvoorbeeld al veel van elkaar geleerd door het programma mee te volgen. Datzelfde kan natuurlijk ook gelden voor andere docenten! Door met elkaar te praten en van elkaar te leren, planten we overal waar we komen een seed of change.

Wil je meedoen?

Zoals je leest, is het LCT-programma volop in ontwikkeling en zijn er ideeën genoeg. We werken de komende tijd aan een nog beter passende versie van het LCT-programma, waarin we de leerpunten van de twee vorige jaren goed verwerken. Zo zorgen we dat er komend jaar opnieuw een prachtig programma staat, dat echt iets toevoegt voor studenten en onderwijsinstellingen. En we staan meer dan open voor jouw input om het aanbod te verrijken!

Wil je meedoen met de volgende editie? Kun je wellicht op een andere manier bijdragen? Of ben je benieuwd naar de laatste ontwikkelingen?

Neem dan contact op met Dianne de Fijter van Het Groene Brein: d.defijter@hetgroenebrein.nl. We praten graag met je verder.

www.leadership-circular-transition.nl

**Met in het bijzonder veel dank aan
onze LCT-partners & gastsprekers:**

Danielle Twardy Zuyd Hogeschool
Natasja Verkooijen Zuyd Hogeschool
Kim Poldner Haagse Hogeschool
Bas van den Berg Haagse Hogeschool
Eveline Kapteijn-Kruijswijk Haagse Hogeschool
Rizal Sebastian Haagse Hogeschool
Laura Stevens Haagse Hogeschool
Bjorn Jansen Haagse Hogeschool
Tamara Takacs Haagse Hogeschool
Rob Lubberink Hogeschool van Amsterdam
Yanti Slaats Hogeschool van Amsterdam
Inge Oskam Hogeschool van Amsterdam
Jill de Bruijn Hogeschool Rotterdam
Jos Sienknecht Hogeschool Rotterdam
Mirella Soyer Hogeschool Rotterdam
Jifke Sol Fontys Hogeschool
Martin van Bendegom Fontys Hogeschool
Yvonne van Lith Fontys Hogeschool
Marleen Bartelts Hogeschool Inholland
Guido Stompff Hogeschool Inholland
Antoine Heideveld Het Groene Brein
Indy van de Sande Ministerie van IenW
Roel van Raaij Ministerie van LNV
Ellen Leussink RVO